

Adieu aux Sœurs

Voor Mien en Sjef

Leo Baeten

Adieu aux Sœurs

Herinneringen aan een eeuw Franse zusters in Sittard

Stichting Behoud Franse Klooster

Eerste druk september 2014

ISBN 978 94 6254 5595

Uitgegeven via Limburger.nl/mijnboek

© 2014 Leo Baeten

Foto's: Dochters van de Goddelijke Voorzienigheid, Orbis Medisch Centrum, Paula Paauw, Sjef Jansen, Cecile Rooding en Leo Baeten

Omslagfoto: het Franse klooster in Sittard

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoudsopgave

Voorwoord	9
Ter inleiding	11
1. Een bescheiden begin	
1.1. Alle begin is moeilijk	13
1.2. Een Frans feestje	17
2. Begin mijn kind, de Voorzienigheid zal je helpen	
2.1. Woelige tijden in “de oudste dochter van de Kerk”	21
2.2. Père Guy Homery, een bewogen pastoor	28
2.3. Het ontstaan van de congregatie	36
2.4. De lijdensweg naar wettelijke erkenning	42
2.5. Een krachtdadig overste	45
2.6. Een dubbel afscheid	47
2.7. Retour à Créhen	50
3. De weg van de ballingschap	
3.1. Het antiklerikalisme in Frankrijk	53
3.2. Mère Marie Hippolyte, een strijdbaar overste	56
3.3. Van Bretagne naar Limburg	66
3.4. De aanhouder wint	75
3.5. Sittard wordt de volgende vestigingsplaats	77
4. Een nieuwe zending	
4.1. De ontmythologisering van een straf van God	83
4.2. Doorzetters en tegenstribbelaars	85
4.3. De Eerste Wereldoorlog	94
4.4. De glinstering van het zwarte goud	99
4.5. Het hospitaal wordt een ziekenhuis	107
4.6. Een periode van bloei	110
4.7. Uitbreiding volgt op uitbreiding	113
4.8. Ora et labora	118

5. Overleven in moeilijke jaren	
5.1. Lijdzaam verzet	129
5.2. Ein deutsches Krankenhaus	132
6. De bakens worden verzet	
6.1. Orde op zaken stellen	137
6.2. De ma(e)nen van de leeuw dr. Poels	140
6.3. Een klerikale dwarsligger	143
6.4. Biddende kasteelvrouwen	149
6.5. Een vleugje Franse esprit	152
6.6. Het einde van een tijdperk	156
7. Loslaten en verder gaan	
7.1. Nieuwe roergangers	161
7.2. De organisatie verandert	164
7.3. Het <i>“aggiornamento”</i> van Johannes XXIII	170
7.4. Modernisering en uitbreiding van het ziekenhuis	180
7.5. Sittard en Geleen, wel burens geen vrienden	186
8. Voltooiing van de zending	
8.1. Een veranderde zending	193
8.2. Exit de Goddelijke Voorzienigheid	195
8.3. Behoud van het Franse klooster	199
8.4. Adieu aux Sœurs	202
Bijlage 1. Geraadpleegde boeken en documenten	207
Bijlage 2. Verklarende woordenlijst	209
Bijlage 3. Gemeenschappen in Nederland	211
Bijlage 4. Oversten in Sittard	213

Voorwoord

“Partir c’est mourir un peu.” Dit zal zeker het geval zijn geweest toen in 1982 de kloostergemeenschap van de Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid (La Divine Providence) het ziekenhuis en daarmee hun klooster verliet en bij het neerleggen van haar ziekenhuisfunctie door zuster Hermine als laatste religieuze in 1986. In ruim tachtig jaar heeft deze Franse congregatie met doortastendheid, ambitie en visie een eenvoudig klooster in Sittard laten uitgroeien tot een vooraanstaand ziekenhuis.

De Westelijke Mijnstreek en in het bijzonder de Sittardse gemeenschap zijn de zusters veel dank verschuldigd voor hetgeen zij in al die jaren hebben betekend voor het welzijn van de stad en de streek. Zichtbaar van hun aanwezigheid zijn nog het Franse klooster en de kapel aan de Walramstraat in Sittard. Dit historisch en maatschappelijk erfgoed staat niet alleen symbool voor lef, ambitie en naastenliefde van de zusters, maar ook voor de groei en de welvaart van Sittard en de Westelijke Mijnstreek. De Stichting Behoud Franse Klooster beijvert zich dit symbool te behouden voor het nageslacht.

Leo Baeten heeft op beeldende wijze verslag gedaan over deze periode door het produceren van een film en het schrijven van het boek “Adieu aux Sœurs”. Wij zijn hem hiervoor zeer erkentelijk. Met deze prachtige verslaglegging van het leven en werken van de Dochters van de Goddelijke Voorzienigheid in Sittard wordt een respectvolle diepe buiging gemaakt voor de honderden zusters die dit voor de gemeenschap hebben opgebracht.

Sittard, september 2014

Ludo Jansen

Voorzitter Stichting Behoud van Klooster, Kapel en Orgel zijnde het “erfgoed” van de zusters van de Goddelijke Voorzienigheid gelegen aan de Walramstraat 23 te Sittard

Ter inleiding

Dit boek heeft een Franse titel, omdat het gaat over de *Filles de la Divine Providence* (Dochters van de Goddelijke Voorzienigheid). De “Franse nonnen” vestigden zich in het begin van de twintigste eeuw in Sittard en zij gaven tachtig jaar hun beste krachten aan de gezondheidszorg. Naar menselijke berekening zijn binnen enkele decennia alleen de sporen van de nu vergrijsde en uitgedunde gemeenschap nog zichtbaar. De laatste *sœurs* zeggen *adieu* tegen de mensen waarmee zij samenwerkten en de streek die hen lief werd.

Veel herinneringen aan de Franse zusters in Sittard zitten in de hoofden en harten van de zusters en de mensen die met hen samenwerkten. De bejaarde hoofdrolspelers kunnen nu nog zelf de verhalen vertellen, die zelden of nooit op schrift worden gesteld en geen plaats vinden in de geschiedschrijving. Vooral om hun herinneringen te bewaren is dit boek geschreven.

Het verhaal over de Franse zusters is nauw verbonden met dat van het Sittardse ziekenhuis De Goddelijke Voorzienigheid. De geschiedenis van het ziekenhuis komt echter alleen ter sprake voor zover van belang voor het verhaal over de zusters. Dit betekent enerzijds dat deze geschiedenis onvolledig wordt beschreven en anderzijds dat voorbijgegaan wordt aan de ontwikkelingen op zorggebied nadat de zusters het ziekenhuis verlaten hadden. Deskundigen hebben deze geschiedenis uitgebreid beschreven. In hun publicaties verdwijnen de zusters echter naar de achtergrond omdat zij zelden in het licht van de schijnwerpers stonden. In dit boek wordt de Franse zusters de eer geven die hen toekomt.

De schrijver heeft vanuit betrokkenheid met de Dochters van de Goddelijke Voorzienigheid de herinneringen willen boekstaven. De inhoud van het boek zal daarom mogelijk niet kritiekloos door deskundigen bekeken worden wat betreft de teneur of de interpretatie van bepaalde situaties of ontwikkelingen. Maar *c'est le*

ton qui fait la musique (het is de toon die de muziek maakt). In dit boek wordt vooral de loftrumpet gestoken over de zusters, omdat het bedoeld is als een hommage aan hen.

Ik dank *sœur* Yvonne Lamour, zuster Paule, zuster Anna–Maria, Jac Derckx, Cecile en Ton Rooding en Mien en Sjef Jansen voor het mondeling en schriftelijk aanleveren van informatie. Zuster Bernadette, mijn schoondochter Esther en zoon Leo hebben het manuscript kritisch doorgelezen en becommentarieerd. Hun waardevolle suggesties hebben bijgedragen aan de uiteindelijke vorm van dit boek. Marijke Ophéy ben ik dank verschuldigd voor de correcties van taal- en stijlfouten. Dat neemt niet weg dat alle fouten en vergissingen voor mijn rekening komen.

Leo Baeten

Sittard, 13 juli 2014

1. Een bescheiden begin

*Partir c'est mourir un peu.
Als je afscheid neemt, sterf je een beetje.*

Op maandag 20 maart 1905 heerste een ongewone drukte op het station van Sittard. Uit de treinen stapten veel reizigers om naar de Sint Joepmarkt te gaan. In dat jaar viel 19 maart, de officiële datum voor de jaarmarkt, op een zondag. Zeker in die tijd de werd de Dag des Heren geheiligd en daarom was Sint Joep naar de maandag verschoven.¹ In de drukte viel een vijftal zusters van de congregatie *Filles de la Divine Providence* (Dochters van de Goddelijke Voorzienigheid) op door hun vreemd habijt.² Het waren Françaises, die vanuit het in Bretagne gelegen Créhen naar Sittard waren gereisd om een nieuwe gemeenschap te vestigen. Antiklerikale wetten hadden hun congregatie gedwongen naar het buitenland uit te wijken. Met pijn in het hart hadden de zusters Frankrijk verlaten. Partir c'est mourir un peu.

1.1. Alle begin is moeilijk

De vijf Franse zusters die op 20 maart 1905 in Sittard arriveren zijn overste *mère* Anne-Marie en de *sœurs* Ste. Félicie, Claire de Jésus, Alice-Joseph en Agnès de St. Croix. De tweeëntwintigjarige Claire de Jésus en de negentienjarige Alice-Joseph keren nog in hetzelfde jaar

---

¹ Tot op de dag van vandaag wordt Sint Joep verschoven als 19 maart op een zondag valt.

² In dit boek worden woorden en begrippen gebruikt die in de katholieke Kerk en religieuze congregaties gebruikelijk zijn. Omdat niet voor iedereen deze termen begrijpelijk zijn, is in bijlage 2 is een verklarende woordenlijst opgenomen.

voor een korte periode terug naar Créhen voor hun professie, maar voor beide zusters wordt Nederland hun tweede vaderland. Tot hun dood blijven zij in Sittard en geven vele decennia als overste leiding aan de gemeenschap.

Vanaf het station lopen de zusters via de Stationsstraat naar een modderig pad aan het einde waarvan een nog niet helemaal afgebouwd klooster staat. De bouwvakkers hebben enkele planken op stenen gelegd, zodat de zusters droogvoets naar binnen kunnen gaan. Ze treffen een leeg pand aan: geen stoel, geen bed, geen fornuis, geen kolen. De zusters moeten op de grond gaan zitten om een boterham te eten. Voor de nacht vragen ze onderdak in een naburig klooster.

De dag na aankomst brengen buurtbewoners de in de garage van een restaurant opgeslagen schamele meubels, die een maand eerder door het moederhuis in Créhen gestuurd waren. In de weken die volgen, richten de zusters hun klooster in. Er worden inkopen gedaan: een pan, een ketel en een petroleumstel. Per toerbeurt is een zuster kok en de anderen maken het klooster schoon. Wanneer de bouwvakkers na hun dagelijkse werkzaamheden naar huis zijn, gebruiken de zusters hun kruiwagens en schoppen om de stenen voor het klooster op te ruimen, de wagensporen te vullen en een stuk begaanbare grond te maken.

De pioniers starten in grote armoede en gebrek: bezigheden en dus inkomsten zijn er niet. In de eerste maanden zijn de zusters voor de eerste levensbehoeften aangewezen op hulp van de plaatselijke bevolking. Buren brengen levensmiddelen als ze horen van de miserabele omstandigheden waaronder de zusters moeten leven. De maaltijden zijn zeer sober en bij gebrek aan stoelen eten de zusters zittend op kisten. Pas na enige maanden kan het klooster iets comfortabeler ingericht worden als op het station drie wagons met meubilair uit Créhen aankomen.

De Sittardse gemeenschap was niet de eerste vestiging van de Dochters van de Goddelijke Voorzienigheid in Limburg. Vóór hun

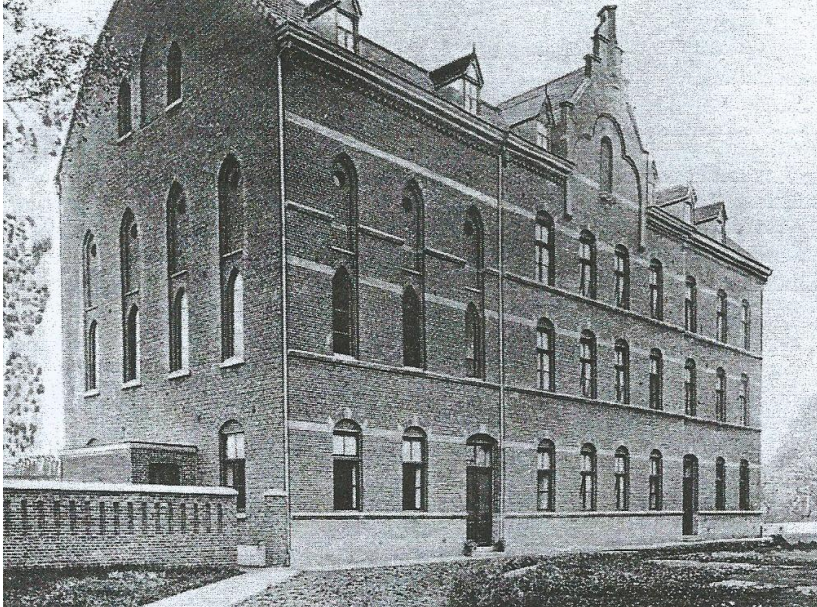
komst naar Sittard bestonden al gemeenschappen in Herten (1903), Grevenbicht (1903), Montfort (1903) en Schinveld (1904). Na de stichting van het Sittardse klooster zouden nog Holtum (1906) en Beesel (1907) volgen.

Aan de komst van de Franse zusters naar Limburg en Sittard was veel voorafgegaan. Door de antiklerikale politiek van hun regering waren de *Filles de la Divine Providence* gedwongen hun vaderland te verlaten en in België en Nederland nieuwe gemeenschappen te stichten. De algemeen overste *mère* Marie Hippolyte beschreef deze uittocht naar het buitenland als de “weg van de ballingschap” en Limburg was een van de “schuilplaatsen”.

Nadat al in een viertal Limburgse plaatsen kloosters waren gevestigd had Marie Hippolyte in 1904 toestemming gekregen van deken J.S. Canoy van Sittard om ook in zijn parochie een gemeenschap te vestigen. Meteen werd begonnen met de bouw van een klooster aan de Heinseweg. In het gesprek met de deken had Marie Hippolyte aangegeven dat de congregatie zich bezig hield met onderwijs en het bezoeken en verplegen van zieken. Het geven van onderwijs in de Franse taal en muziek aan *demoiselles* uit de stad werd een van de eerste werkzaamheden nadat de zusters het klooster op orde gebracht hadden.

Enige maanden na de aankomst, op 1 mei, opende Claire de Jésus een naaischool voor jonge meisjes. In die tijd hadden meisjes weinig onderwijsmogelijkheden en veel ouders stuurden hun dochters naar de zusters om enige vorming te krijgen. De jongedames offerden hun vrije tijd op om met de zusters te gaan winkelen en als tolk te dienen. Aan Sittardse zakenlieden werd les in de Franse taal gegeven. Frans spreken was een goede reclame voor hun winkel. De belangstelling voor deze lessen was zo groot dat hiervoor twee zusters nodig waren. Onder leiding van Alice-Joseph werd begonnen met een bewaarschool. Nederlands sprak de zuster nog niet, maar met gebarentaal kon zij zich verstaanbaar maken.

De Franse zusters werden al gauw gemoedelijk “Franse nonnen” genoemd door de Sittardenaren. Ook het klooster kreeg in de volksmond een naam: “het Franse klooster”. De zusters wilden snel integreren en onder leiding van het toenmalige hoofd van de Stadsschool legden zij zich toe op het leren van de Nederlandse taal.

Het Franse klooster in 1904. De hoge ramen links op de eerste etage geven de plaats van de kapel aan.

In toenemende mate werd een beroep op de zusters gedaan. Nog in 1905 kwamen negen – eveneens Franse – zusters de gemeenschap te versterken. Voor de zusters was de kapel in het Franse klooster nu veel te klein en overste Anne-Marie besloot de kapel uit te breiden. Gedurende de werkzaamheden woonden de zusters elke morgen de mis bij in de Petruskerk of de Michielskerk. In september kwam de verbouwing gereed en de kapel werd ingewijd door pater Jozef Janssen, leraar aan het Bisschoppelijk College St. Jozef, dat in hetzelfde jaar als het Franse Klooster gesticht was. De zusters

konden dikwijls een beroep doen op de priesterleraren voor het lezen van de mis. Ook namen de priesterleraren de geestelijke verzorging van de zusters op zich.

Toen de Franse zusters in gebrekkig Nederlands konden communiceren, werd hen gevraagd om bij mensen thuis zieken te verplegen. Een familie uit de Putstraat was de eerste die een beroep op de zusters deed om te waken bij haar stervende dochter Julia. De volgende dag vroeg een ander gezin de zusters om een ziek gezinslid te verplegen. Het werd een sneeuwbaaleffect en de overste wees Aimée de Marie (Geliefde van Maria) aan om de ziekenverzorging en begeleiding van stervenden op zich te nemen. Al snel kon Aimée de Marie het werk niet meer alleen aan en kreeg zij hulp van Marie de l'Immaculée Conception (Maria Onbevleete Ontvangenis) en Marguerite du Divin Cœur de Jésus (Goddelijk Hart van Jezus). Alleen al de naam van de zusters stond garant voor een goede verzorging! In veel gevallen waren de zieken er zo erg aan toe, dat de noodzakelijke zorg moeilijk in de thuissituatie gegeven kon worden. Toen de Sittardse huisarts Schoenmaekers met een dergelijke situatie werd geconfronteerd, vroeg hij de Franse zusters of zijn patiënt in het klooster verpleegd kon worden. De zusters namen de zieke gastvrij op. Schoenmaekers bleef met nog meer zieken komen en verpleging van zieken in hun klooster werd een nieuwe taak voor de zusters.

1.2. Een Frans feestje

Het algemeen bestuur van de congregatie verwachtte dat door de antiklerikale politiek van de Franse regering het moederhuis in Créhen op termijn gesloten zou moeten worden. Mocht het zover komen, dan zou het Sittardse klooster een speciale plaats gaan innemen als moederhuis voor België en Nederland. Hierop vooruitlopend ging al een lid van het algemeen bestuur zoveel

mogelijk in Sittard wonen. Om de speciale bestemming van het Franse klooster te benadrukken, wilde Marie Hippolyte het klooster plechtig inzegenen. Hierover schreef zij: *“Moet dit huis in Sittard immers niet onze reddingsplank zijn in geval van schipbreuk? Wanneer, zoals al lang gedreigd werd, we verplicht worden onze dierbare Voorzienigheid van Créhen te verlaten. Om onze zusters in het buitenland om zo te zeggen enigszins deelgenoot te maken van onze verwachtingen, werd besloten dit huis plechtig in te zegenen voor de opening van de retraite op 1 september 1905”*.

Voor deze plechtige inzegening reisde Marie Hippolyte in augustus 1905 naar Sittard, vergezeld door abbé Le Provost, de vicaris generaal van het bisdom St. Brieuç³, en abbé Hervé, de rector van het moederhuis te Créhen. Het klooster werd door Le Provost ingezegend in aanwezigheid van de deken van Sittard, de parochiegeestelijken, de priesterleraren van het Bisschoppelijk College en de paters van het H. Hart van Leyenbroek. Op de inzegening volgde een mis in de kapel die opgedragen werd door abbé Hervé.

In de middag werden de gasten uitgenodigd voor een diner “op z’n Frans”. De Nederlanders verbaasden zich een beetje over de Franse keuken. Later schreef Marie Hippolyte dat *“sommigen verbaasd waren over het feit, dat er geen koffie als drank werd geserveerd tijdens de maaltijd en dat er brood aangeboden werd, terwijl bij hen de aardappels voor alles dienst doen. Maar er heerste de grootst mogelijke hartelijkheid onder de gasten”*. De verbaasdheid van de Nederlanders over de Franse keuken sloeg al na de eerste hap om in grote waardering voor de culinaire kwaliteit. Voor de Nederlanders waren ook de Franse omgangsvormen maar vreemd. Marie Hippolyte vond dat wat de etiquette betrof, ieder zich maar moest redden.

In 1907 ging Marie Hippolyte opnieuw naar België en Nederland om nieuw geprofeste zusters naar de gemeenschappen te begeleiden. Onder de groep die naar Sittard ging, bevond zich de eerste

---

³ Créhen ligt in het bisdom St. Brieuç

Nederlandse religieuze van de Goddelijke Voorzienigheid: sœur Antoine de Jésus (Josephine Wehrens). Het Sittardse meisje was al op 17 augustus 1905, een klein half jaar na de komst van de Franse nonnen, als postulante ingetreden. Na haar professie in Créhen ging zij in Sittard werken waar zij reeds op 14 juni 1915 overleed. Een dochter van het Sittardse raadslid Nijssen volgde al snel het voorbeeld van Josephine Wehrens. Bij gelegenheid van haar professie schonk de familie een levensgroot beeld van Maria Onbevleete Ontvangenis, de patrones van de congregatie. Het Mariabeeld kreeg een plaatsje hoog in de nis in de gevel van het Franse klooster.

In een paar jaar tijd veroverden de Franse zusters zich een warm plekje in de harten van de Sittardenaren. Hun inzet voor hulpbehoevenden en zieken oogstte alom waardering. Toch bleven de zusters vreemdelingen. Tot welke congregatie behoorden ze? Door wie en waarom werd de congregatie gesticht? Waarom hadden ze Frankrijk moeten verlaten?

2. Begin mijn kind, de Voorzienigheid zal je helpen

*Ik heb misschien nog geen 15 frank. Ik heb zelfs de soutane,
die ik enkele maanden geleden op afbetaling heb gekocht,
nog niet betaald. Maar omdat het plan goed is,
ben ik er zeker van dat de Voorzienigheid mij zal helpen.
Ik reken op Haar.*

(Guy Homery over zijn plan om een weeshuis te stichten)

De congregatie van de Dochters van de Goddelijke Voorzienigheid werd in de 19e eeuw in Frankrijk gesticht door Guy Homery. Hij was één van de vele dorpspastoors, die een religieuze gemeenschap van vrouwen stichtte om de sociale noden te lenigen in een na de Franse Revolutie en Napoleontische oorlogen ontreederd land. De ontstaansgeschiedenis van de congregatie is onlosmakelijk verbonden met de politieke en sociale verwickelingen in het Frankrijk van de eerste helft van de 19^e eeuw.

2.1. Woelige tijden in “de oudste dochter van de Kerk”

Frankrijk was het eerste West-Europese land buiten Italië waar het katholicisme ingang vond. De “oudste dochter van de Kerk” kreeg een dominante invloed in de Kerk. In de middeleeuwen bepaalden de monniken van de Abdij van Cluny het religieuze leven in West-Europa méér dan de dikwijls machteloze pausen. De machtspositie van de Kerk in Frankrijk veranderde in 1598 met het Edict van Nantes, dat een einde maakte aan de bloedige strijd tussen katholieken en protestanten (Hugenoten). Het Edict garandeerde vrijheid van godsdienst voor elke Franse burger. Lodewijk XIV, de Zonnekoning, was weinig ingenomen met deze bepaling. Als jongeman vreesde de pronkzuchtige koning God noch gebod, maar met het vorderen der jaren werd hij een devoot katholiek. In 1685 herriep Lodewijk XIV het

Edict: het katholicisme werd staatsgodsdienst en de Hugenoten moesten hun vaderland ontvluchten.

In de daarop volgende eeuw beheerste de geestelijkheid met de adel het sociale en politieke leven in Frankrijk. Beide standen genoten veel voorrechten en buiten het gewone volk uit. De Kerk hief belastingen in de vorm van de "tienden" (10% van het loon) en betaalde zelf geen belastingen. Ook hoefden geestelijken geen krijgsdienst te verrichten. Bovendien had de Kerk een eigen rechtbank. De registratie van geboorten, huwelijken en sterfgevallen was een kerkelijke aangelegenheid en kon niet plaatsvinden buiten haar rechtsmacht. De Kerk was ook grootgrondbezitter en speelde een belangrijke rol in het landsbestuur omdat de priesters en monniken de enigen waren die konden lezen en schrijven. De verwevenheid van Kerk en Staat was zo nauw dat de Kerk tevens Staat was.

In de 18e eeuw vond in brede kring de Verlichting ingang. De duistere middeleeuwen had men achter zich gelaten en de tijd werd als *verlicht* beschouwd. De Franse filosoof en wiskundige René Descartes (1596–1650) wordt beschouwd als de vader van de Verlichting, die een van de pijlers van de westerse beschaving werd. Bekend is zijn uitspraak "*Cogito ergo sum*" (Ik denk dus ik ben), die aangeeft dat alleen door logisch nadenken tot kennis kan worden gekomen. De denkwijze van de Verlichting stond haaks op het theologische denken dat gebaseerd was op de bijbel en de uitleg daarvan door de Kerk. Met de opkomst van de Verlichting verdween geleidelijk de invloed van de theologie. Rond 1700 was de helft van alle boeken nog gewijd aan theologie en schreven de auteurs in het Latijn. Een halve eeuw later al gingen de meeste publicaties over de verworvenheden van de nieuwe denkwijze, die werden uitgelegd in de voor iedereen begrijpelijke landstaal. De verlichtingsdenkers keerden zich tegen de "van God ontvangen" macht van de aristocratie, monarchie en kerk; democratie en gelijkheid voor alle burgers werden nagestreefd. Vooral in Frankrijk gingen de boeren en burgers in steeds sterkere mate de bevoogding door Kerk en adel bestrijden.

Het volk achtte zich mondig en wilde die mond ook gebruiken in zaken van inrichting van eigen leven en maatschappij. Dat botste met de tot dan geldende maatschappelijke normen en dat botste hevig: de Franse Revolutie was het dramatische gevolg.

In 1789 stond Frankrijk in brand. Op 14 juli bestormde een menigte in Parijs het gevangenisfort La Bastille, symbool van de tirannie en onderdrukking door koning Lodewijk XVI. De Franse Revolutie was begonnen. Het volk veroverde de macht en het oude feodale systeem werd afgeschaft. De knechting van de rechteloze burgers door adel en clerus maakte plaats voor *Liberté, Égalité et Fraternité* (Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap).

Bijna op de kop af een jaar na het uitbreken van de Franse Revolutie, op 12 juli 1790, nam de Nationale Grondwetgevende vergadering de Burgerlijke Grondwet van de Clerus aan. Krachtens deze wet verloor de Kerk alle voorrechten, werd het monopolie om geboorte, huwelijk en overlijden te registreren onttrokken aan zijn exclusieve zeggingsmacht, benoemde de overheid voortaan bisschoppen en priesters en werden kloosters gesloten. De priesters moesten de eed van trouw op de grondwet zweren en breken met de wereldkerk. Weigeraars werden uit hun ambt gezet, vervolgd, gedeporteerd of zelfs ter dood veroordeeld. In 1791 verklaarde paus Pius VI zich tegen de wet, waardoor de priesters in twee groepen uiteenvielen: degenen die bereid waren de eed van trouw te zweren en degenen die dat weigerden.

Revoluties beginnen dikwijls veelbelovend maar eindigen in een drama. In 1792 namen radicale revolutionairen de macht over en tijdens hun *Terreur* (Schrikbewind) werden veel tegenstanders zonder vorm van proces met de guillotine onthoofd. Onder de slachtoffers waren koning Lodewijk XVI en zijn vrouw Marie-Antoinette. Voor de revolutionairen was Lodewijk XVI geen koning meer en zij noemden hem *citoyen Louis Capet* (burger Louis Capet). Met de naam *Capet* (een mantel dragend), de bijnaam van de eerste koning van de